

УДК 821.161.2-Шевченко

ББК 83.3 (4Укр.)

**ТАРАС ШЕВЧЕНКО У ПУБЛІЦИСТИЦІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
(«Читайте Шевченка, а там створена вам ціла проява,
історія і душа українського народу»)**

В. М. Пахомов

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
м. Івано-Франківськ, вул. Короля Данила, 13; тел. +380 (342) 50-17-87*

У статті розглянуто роздуми Василя Стефаника про роль Тараса Шевченка у збереженні української нації, розвитку українського народу. Дослідження проведено на основі публіцистики покутського новеліста.

***Ключові слова:** Тарас Шевченко, публіцистика, Василь Стефаник.*

Видатні постаті, як правило, не писали спеціальних праць про своїх визначних співвітчизників, але навіть окремі твердження (усні, письмові чи в спогадах) можуть дати переконливу картину враження одного майстра про іншого, підтвердити його роль у долі нації, народу, світової цивілізації. Тільки геній може зрозуміти душу і призначення генія.

Василь Стефаник – геній-новеліст, рівного якому не було й, вочевидь, не буде. Про це знали його сучасники: «Він, мабуть, у нашій літературі лишиться самотнім у своєму роді» (І. Труш) [2, с. 41]; «Не мав Стефаник попередників, та й не буде мати «школи» (Ю. Морачевський) [2, с. 125]. Однак величі Василя Стефаника ще не усвідомило нинішнє покоління, надто ж, мабуть, Стефаникові земляки.

Василь Стефаник був знайомий з творчістю Великого Кобзаря ще з раннього дитинства. Щодо цього залишив цікаві спогади В. Кобринський, який навчався у Коломийській гімназії в той же час, що й Стефаник, і обидва входили до таємного гуртка української гімназійної молоді. В. Кобринський згадував, як одного разу Стефаник попросив його і ще кількох хлопців, щоб тримали «язик за зубами», і повів їх до хати коваля Блонського, де затулив вікно подушкою, щоб з вулиці не було видно світла. «Замкнув двері і засвітив лампу, а з-під камізелки витягнув книжку і зачав читати вірші якогось ще тоді не знаного в нас «Кобзаря» [...]. А перечитавши цілого «Кобзаря», Стефаник розповів нам, що то був Шевченко, бо про Шевченка тоді ніхто ще з нас не знав, а «Кобзар» був заборонений». До того ж у Коломиї був лише один «Кобзар» – у Стефаника» [4, с. 12].

Про те, що В. Стефаник з гімназійних років знав творчість Т. Шевченка і популяризував її, згадує і В. Равлюк, який мешкав разом з Стефаніком на квартирі: «У перших днях березня (мабуть, 1887 р. – В. П.) Стефаник приніс додому Шевченкового «Кобзаря», це було празьке видання 1867 року – тоді вже дуже рідкісне в Галичині. Він дав мені завдання переписати і вивчити напам'ять «І виріс я на чужині» [3, с. 23]. Кількома днями пізніше В. Стефаник з В. Равлюком брали участь у відзначенні річниці смерті Т. Шевченка: «Вікна в хаті були щільно зашлонені, на головній стіні проти дверей висів гарно прибраний рушниками портрет Шевченка. Під стіною великий стіл, накритий тканими скатертями, а на столі великий бюст Шевченка, прибраний ялинкою. Як живий, дивився Шевченко на нас». [...] Враження цього таємного і серед таких умов улаштованого свята Шевченка, що тривало протягом ночі, було величезне» [3, с. 23-24].

Нині мало хто знає Стефанікову публіцистику, хоча частина її друкувалася окремим виданням під назвою «Публіцистика. Вибране із статей, промов і листів» [7], куди увійшло 10 статей і уривок з одинадцяті; одна промова і фрагмента з п'яти інших промов; по одному витягу з виступу і розмови; 18 листів і уривки з десяти інших листів (з листування В. Стефаніка з А. Шмигельським, В. Морачевським, Л. Бачинським, С. Морачевською, І. Франком, О. Гаморак, О. Кобилянською, В. Гамораком, К. Гамораком, М. Павликом, М. Рудницьким). Частина публіцистичних творів (і їх варіанти) містяться у «Повному зібранні творів : у 3-х т.» Василя Стефаніка [5]. На бібліографію публіцистичних і літературо-критичних творів Василя Стефаніка можна натрапити і в мережі Інтернет [1].

Тарас Шевченко «супроводжує» Василя Стефаніка впродовж всього його життя. На ім'я Великого Кобзаря ми натрапляємо в окремих листах, статтях, промовах покутського письменника, зокрема в його листах: до Л. Бачинського від 29 квітня 1896 р. [5, т. 3, с. 64], до В. Морачевського (листопад 1896 р.) [5, т. 3, с. 79], до О. Кобилянської від 30 червня 1898 р. [5, т. 3; с. 145] та від 23 квітня 1899 р. [5, т. 3, с. 180], до В. Гаморака від 29 березня 1899 р. [7, с. 91-92] та серпня 1899 р. [5, т. 3, с. 193].

У листі до В. Гаморака від 29 березня 1899 р. В. Стефаник критикує сучасну йому інтелігенцію за її слямазарність (недбальство; лінощі), за гру в «патріотів» і «селянолюбців», за моду жаліти мужиків, котрі мають силу, культуру і потенціал такий, що були здатні родити Шевченка, Федьковича і Франка: *«І кого тога ззяя жалує? Отих мужиків, що, як циклопи, двиганять на собі тягарі кривди, неправди і розбою, що, як діти, бавляться, що, як шум вітру, співають, що, як їх земля, родять Шевченка, Федьковича й Франка, аби мати своїх поетів. То є сила ще не урівноважена, ще не дійшла до енергійних чинів, але вона дійде. І*

треба любитися нею, любити її або ненавидіти і шукати в ній сили для безсильної душі. Се є наша культура і сила» [7, с. 91-92]

У листі до В. Гаморака, написаному в серпні 1899 року, В. Стефанік акцентує: *«Шевченко один був у нас, що любив страшно, без застережень і претензій», і «якщо ми станемо народом сильним, то забудемо за всі заслуги Шевченка, а лишиться лишень ідеал чоловіка, що любив кавалок нашої землі. Дивний і рвучий до себе і далекий, як сонце, що всіх гріє» [5, т. 3, с. 193].*

Поїхавши на відкриття пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаву (1903 р.), В. Стефанік не міг не відвідати і не вшанувати могилу Великого Кобзаря в Каневі, про що листом повідомляє О. Гаморак: *«... з Іваном Стешенком побував цілий день на могилі Шевченка» [5, т. 3, с. 243]. З неї він «поклонився всій Україні» [6].*

Василь Стефанік усвідомлював велику роль і непересічне значення Тараса Шевченка, однак був проти його неправильного і нерозумного трактування, гіпертрофованої популяризації, бездумного наслідування, постійного декламування. У статті «Поети і інтелігенція», яка була надрукована 1899 р. в «Літературно-науковому віснику», В. Стефанік виступає проти частини галицької інтелігенції, яка *«Великого Шевченка так роздекламувала, що з нього майже нічого не лишилося, лише декламація. Руські панни, як русалки, так зацілували батька, і тепер наново треба би віднаходити й прояснювати Шевченка. Федьковича завернули з дороги, що вела в село, і заставили komponувати декламації на лад згаличеного Шевченка» [див. 5, т. 2, с. 81-82]. Стефанік постійно вірить у свій народ, у його будучність, бо лише великий народ міг родити Шевченка: “Здається, що наш люд має в собі багато сили, щоби родити Шевченків, Федьковичів і Франків; здається, що вони не дозволять інтелігенції проярмакувати інтересів того люду» [5, т. 2, с. 82].*

У статті «Під враженням вистави «Земля» (написана приблизно у 1933-1934 рр.) В. Стефанік продовжує розвінчувати механічне наслідування письменниками один одного: *“Най Бог криє, які прикrostі мав Федькович, що наслідував Шевченкову мову. Та він великий поет, а по нім то вже прийшли Тарасики, а по Тарасиках не приходив вже ніхто, лиш жаргон всіляких інтелігентів і всіляких партій, далеко поганіших від жаргону Покуття, навіть вірші і проза Франка були вже [...] худі і сухі. Він, аж почувши в собі страшну слабість, вижбухав з себе “Мойсея” і найшов велику мову» [5, т. 2, с. 83-84].*

На постать Т. Г. Шевченка натрапляємо і в чорнових редакціях незакінченого драматичного твору В. Стефаніка “Академія” [5, т. 2, с. 132, 134, 137].

Відомо, що осібно лише Тарасові Шевченкові Василь Стефанік присвятив дві промови (вони опубліковані) – “Промову на Шевченко-

вому святі в Коломій в 1901 році» [5, т. 2, с. 162] і «Промову на Шевченковому святі в с. Русові 10 травня 1914 р.» [5, т. 2, с. 166-167].

Стефаник усвідомлював, що сказати слово про всю велич Тараса Григоровича Шевченка не просто. І він солідно готувався до такого виступу. Підтвердженням цього є надруковані у другому томі «Повного зібрання творів» В. Стефаника аж шість (!) чорнових редакцій промови [5, т. 2, с. 145-147], яку виголосив покутський новеліст на вечірці з нагоди 40-річчя з дня смерті Т. Шевченка і яку опублікувала газета «Громадський голос» [1901, № 14] в записі свого кореспондента в такій редакції: «Бесіда Стефаника, се справжня поезія. Селянський світ висилає найліпші свої сили в інший панський світ, аби вони там набирались розуму і боронили потім його перед тим ворожим, панським світом. Шевченко, се перша така селянська сила, що набравши розуму в панськiм світі, обернула його на оборону селянського світа. По Шевченку таких сил було більше, і хлопці повинні радуватися, що можуть висилати з-поміж себе такі сили і повинні бути певні побіди, бо доки з-поміж них виходять такі люди, як Шевченко, Франко і т. д., доти вони не можуть загинути» [5, т. 2, с. 162].

Порівнявши і проаналізувавши всі шість чорнових редакцій «Промови на Шевченковому святі в Коломій в 1901 році» [5, т. 2, с. 145-147], можемо стверджувати, що промова В. Стефаника у записі кореспондента газети «Громадський голос» втратила багато змістових та естетичних граней. Насмілимося спробувати довести це. Якщо опускати аналогічні повторення в шести чорнових редакціях, які написав В. Стефаник, то може вийти орієнтовно така його промова:

«Шевченко перший обіймив своєю душою наші кривди і радості. Наше слово перетопив на золото поезії. Пам'ять Шевченка ми тому шануємо і будемо шанувати, що він створив для нас нову ідею» [5, т. 2, с. 145].

«В історії нашого відродження Шевченко був перший мужицький син, що ставши інтелігентним чоловіком, не покинув мужицтва і не зробився его ворогом. Він списав мужицькою мовою найкращі свої твори і в них виявив мужицькі злидні, мужицьку душу. Він був перший, котрого ви не стратили» [5, т. 2, с. 145].

«Ціле його життя і всі його твори показують дві головні его мети. Перша мета, аби мужиків боронити перед кривдою, яку єму завдають класи вищі і держави, а друга его мета, аби показати душу мужицьку в цілій єї красі і невинності. На се стратив він ціле життя, за се терпів довголітню неволю і вмер з сими думками. Хіба красцого сина ви не сплодили, хіба більшого приміру нема для тисячів тих мужицьких синів, котрі на нім вийшли з мужицтва» [5, т. 2, с. 145].

«...Шевченкові твори є найбільшим пам'ятником, який може цілий нарід, хоть би вмер, по собі лишити» [5, т. 2, с. 146].

«...Шевченкова поезія, то є найбільший твір, який нарід український з себе викував» [5, т. 2, с. 146].

Безжальним для В. Стефаніка став 1914 рік: почалася Перша світова війна; воєнне лихоліття співпало з особистою трагедією: у лютому 1914 р. померла дружина, залишивши його з трьома малолітніми дітьми. Однак громадську активність не припинив. Брав найактивнішу участь у відзначенні 100-річчя з дня народження Т. Шевченка: виступав на мітингах, присвячених відкриттю пам'ятникам Кобзареві у Коломиї, Снятині, с. Вовчківці, м. Скала-Подільська та ін. [6].

«Промова на Шевченковому святі в с. Русові 10 травня 1914 року» створена цілком у стилі Василя Стефаніка. У ній йдеться про те, що в час, коли шляхта і попівство відцуралися свого народу, залишивши його сам на сам з собою, коли вороги були певні, що до труни українського народу залишилось забити останній цвях, народилася дитина, що спричинила відродження українського народу. Це був Шевченко, який своєю творчістю і життям підняв свій народ на гідну висоту, дав йому відповідний зміст. Творчість Шевченка – це історія, душа, найкращі скарби українського народу, це велика книга мудрості, книга любові до України. Кобзар потерпів за своє вогненне слово, яке всі царі разом задушити не змогли і в якому (слові) показана дорога в майбутнє, до вільної України.

Через інформаційну густину, щільність, стислість, лаконічність, лапідарність, влучність, точність викладу, а також через те, що вона стала бібліографічною рідкістю, «Промова на Шевченковому святі в с. Русові 10 травня 1914 р.» заслуговує на те, щоб її зачитувати повністю: *«Перед 100 роками на українській землі в мужицькій хаті вродилася дитина, що спричинила відродження українського народу. Вродилася вона серед сліз і жалю в хвилини, коли наші вороги були певні, що до труни українського народу мають ще лиш один цвях забити і вже його зараз похваляють. Шляхта і попівство відцуралися тоді свого народу, а лишився тільки сам мужик. Кріпачка зродила Тараса і викормила кріпацьким кормом, а видвигнув народ на висоту, по якій тепер ступаємо. І коли великі люди дають зміст народам, то Тарас дав його українському народові. Читайте Шевченка, а там створена вам ціла проява, історія і душа українського народу. Там є найкращі скарби українського народу. І доки наші нарід за своє визволення боротися не буде, доти той кріпацький син стоятиме перед очима вашими, ваших дітей і правнуків. Там для всіх мільйонів українського народу велика книга мудрості, книга любові до України. Він сидів 10 літ у неволі за вогненне своє слово, котрого всі царі до купи задушити не годні. В його словах показано нам далека-далека дорога до нашої майбутності. Читайте його слова, шукайте тої дороги, йдіть нею, щоб з вас були люди найтвердіші. Беріть на коліна діти ваші, як йдете до Канади, та спойте в них слово Шевченка. З Шевченка набирайте карності, вишукуйте квіти краси, а будете*

кращі і зближеться до сходу нашого сонця, і всі ми опинимося в вільній... Україні» [5, т. 2, с. 167].

Як бачимо, Василь Стефаник зумів у цій промові у своїй творчій манері повідати про Тараса Шевченка коротко і надзвичайно багато. Сказати на довгі роки, бо промова звучить актуально і нині, як була злободенною 100 літ тому. Воістину пером великих митців водить Бог.

Про геніальність Тараса Шевченка, його роль у врятуванні української нації сказано немало, однак так, як Василь Стефаник, не мовив ніхто.

Література

1. Бібліографія публіцистичних і літературно-критичних творів Василя Стефаника. – Спосіб доступу: <http://zbruc.eu/node/17355>
2. Василь Стефаник у критиці та спогадах: Статті, висловлювання, мемуари / Упорядкування, вступ. ст. та примітки канд. філол. наук Федора Погребенника. – К.: Дніпро, 1970. – 482 с.
3. Костащук В. Володар дум селянських. Друге доповнене видання / В. Костащук. – Ужгород: Карпати, 1968. – 192 с.
4. Лесин В. М. Василь Стефаник – майстер новели / В. М. Лесин. – К.: Дніпро, 1970. – 332 с.
5. Стефаник В. С. Повне зібрання творів : у 3-х т. / В. С. Стефаник. – К.: Вид-во АН УРСР, 1953-1954.
6. Стефаник Василь Семенович. – Спосіб доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Стефаник_Василь_Семенович
7. Стефаник Василь. Публіцистика : Вибране із статей, промов та листів / В. Стефаник. – К.: Держвидав художньої літератури, 1953. – 112 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 21.12.2013 р.

Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Хоробом С.І., докт. філол. наук, професором Дербеньовою Л. В.

TARAS SHEVCHENKO IN VASYL STEFANYK'S PUBLICISM ("Read Shevchenko, and you will meet all expression, history and soul of the Ukrainian people there")

V. M. Pakhomov

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
Ivano-Frankivsk, Korol Danylo Street, 13; phone +380 (342) 50-17-87*

Vasyl Stefanyk's discourse about the role of Taras Shevchenko in maintenance and formation of the Ukrainian people is considered in the article. The study is undertaken on the basis of Pokuttia short-story writer's publicism.

Keywords: *Taras Shevchenko, publicism, Vasyl Stefanyk.*